

Hukuk, Yasanın Gücü, Polisin Şiddeti

Naciye Yıldız, Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

e-posta: nyildiz@gmx.net.

Özet

Hukuk normları ekonomik, sosyal ve siyasal güç dağılımından etkilenmekte ve bu dağılımı belirlemektedirler. Hukuk hem mevcut üretim ilişkilerini onaylamakta ve yeniden üretimlerini sağlamakta hem de hiyerarşik ilişkileri gizleyerek ideolojik bir işlev yerine getirmektedir. Hukuk normlarını diğer toplumsal kurallardan ayıran en önemli özellik devletin örgütlü yaptırımına sahip olmalarıdır. Bu nedenle güç ve şiddet hukukun ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. Liberal haklar kuramı kimlik ve bölüşüm haklarına karşı ilgisiz olduğu için kamusal irade ve görüş oluşturan siyasal hakları ikincil görmektedir. Günümüzde liberalizm ve demokrasi arasındaki denge liberalizmden yana bozulmuştur. Kimlik ve bölüşüm mücadeleleri polis şiddetiyle bastırılmakta ve polis giderek yasa koyucu bir işlev edinmektedir. Bu makale Türkiye'nin yeni bir toplumsal sözleşme sürecinde, bastırma ve dışlamaların eşlik ettiği yeni bir hegemonya kurulumu aşamasında olduğunu ileri sürmektedir. Bu bağlamda kimlik ve bölüşüm mücadeleleri kapsamında hukuk, şiddet ve polis şiddeti arasındaki ilişki ve işlev tartışılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Hukuk, şiddet, demokrasi, toplumsal muhalefet hareketleri.

LAW, FORCE OF LAW, POLICE VIOLENCE

Abstract

Legal norms are influenced by distribution of economical, social, political power and define their distribution. Law is endorsing current production conditions, facilitating their reproduction as well as playing an ideological role which hides hierarchical relationships. Legal norms distinguish themselves from other social norms through state-imposed sanctions. Therefore power, and violence are inseparable parts of law. In liberal theory communicative and political rights are considered secondary due to neglect of cultural and distributive rights. Nowadays the balance between liberalism and democracy has shifted in favour of liberalism. The struggle for recognition and distribution is oppressed by police violence and the police is increasingly exercising legislative power. This article argues that Turkey is in the process of a new social contract, while at the same time setting up the stage for a new hegemony, accompanied by oppression and exclusion. In this context, relation and function of law, violence and police is discussed within the scope of recognition and distribution.

Keywords : Law, violence, democracy, dissident movements.

Giriş

Türkiye toplumunda dünyanın diğer toplumlarında olduğu gibi yeni liberal düzenin yol açtığı işsizlik, yoksulluk, dışlanma, çevre kirliliği gibi sorunlara karşı muhalefet hareketlerinin giderek arttığı gözlenmektedir. Yakın geçmişte Tekel işçilerinin liberal politikaların karara bağlandığı siyasi merkez Ankara’da yaptıkları eylem, parasız eğitim isteyen öğrencilerin, ataması yapılmayan öğretmenlerin ve köylere hidroelektrik santrali yapılmasını istemeyen köylülerin protestoları bu muhalif hareketlere sadece birkaç örnek oluşturmaktadır. Türkiye’de ayrıca farklı etnik köken ve dinsel inançlara sahip toplumsal kesimler ile toplumsal cinsiyet alanında yaşanan ayrımcılığa karşı kadınların mücadeleleri de giderek güçlenerek devam etmektedir. Bu çerçevede karşılıklı etkileşim ve birbirinden soyutlanamama niteliği göstermekle birlikte bölüşüm ve kimlik sorunları olarak tortulaşan iki belirleyici muhalefet öbeğinden söz edilebilir. Bununla birlikte diğer taraftan bu muhalefet hareketlerinin giderek artan polis şiddetiyle dağıtılması, “hükümeti yıpratmaya” yönelik gayri meşru hareketler olarak nitelendirilmesi ve hukuksal yargılama süreçlerinde “terör suçu” kapsamına alınarak suçlaştırılması yoluyla bastırılma sıklıklarının arttığı da gözlenmektedir.

Bütün bunlar olurken bir taraftan da son genel seçimlerin galibi, ekonomik kalkınmanın devamının sağlanması için tek partili istikrarın gerekli olduğunu ileri süren iktidar partisi de dahil olmak üzere toplumun büyük çoğunluğu tarafından benimsenen bir yeni toplumsal sözleşme yapma süreci başlatılmaya çalışılmaktadır. Bu iki değişim birlikte ele alındığında Türkiye toplumunun yeni bir toplumsal sözleşme kuruluşunun eşiğinde bulunduğu, buna bağlı olarak tarihte örnekleri görülen bütün kuruluş aşamalarında olduğu gibi Türkiye toplumunu oluşturan değişik toplumsal kesimler arasında bir güç, söz söyleme, sesini duyurma mücadelesinin yaşandığı ileri sürülebilir.

Daha açık bir ifadeyle her yeni toplumsal sözleşmede olduğu gibi Türkiye’de yaşanmakta olan süreç de yeni bir iktidar kurma, her yeni iktidar kurulumu da yeni dışlama ve bastırma yapıları oluşturma süreci olduğu için mevcut sözleşmeden dışlananlar yenisinde kendilerine yer açabilmek için seslerini duyurmaya çalışmaktadırlar. İşte bu bağlamda seslerini duyurmak isteyen ve bu sesi kısmak isteyen kesimler ve yapılar arasındaki mücadeleyi daha anlaşılır kılmak için mevcut hukuk ve onu koruyan kolluk güçlerinin işlevi, hukuk ile şiddet arasındaki ilişki ayrı bir önem kazanmaktadır. Ayrıca Türkiye’de yeni bir toplumsal sözleşme öncesi aşamada mevcut yürürlükte olan hukukun yeni kurulacak hukukun yol ve yöntemini belirlemekle sınırlı kalmayarak muhalif hareketlerin terör suçu kapsamına alınması örneğinde olduğu gibi gelecek hukukun içeriğini ve yapısını belirlediği dikkat çekmektedir.

Bu makale yukarıda çizilmeye çalışılan çerçeve içinde Türkiye’de son zamanlarda giderek sıradanlaşan çevreci, etnik, dinsel ve cinsiyetçi ayrımcılığa karşı muhalif hareketlere yönelik bastırma, etkisizleştirme ve cezalandırma uygulamalarında somut biçimde gözlenen hukuk kurucu siyasal güç, yasanın gücü ile hukuku koruyan güç ve kolluk şiddeti arasındaki karmaşık ilişkileri tartışmayı amaçlamaktadır. Makale bugün Türkiye’de kendisine adeta dokunulmazlık ve kutsallık atfedilerek toplumsal muhalefetin bastırılmasında bir araç olarak kullanılan hukukun tarihsel süreç içinde toplumsal güçler arasındaki mücadeleye bağlı olarak şekillendiğinden hareket etmektedir. Bu bağlamda makalede Türkiye’de yaşanan somut siyasal ve toplumsal olaylarda açık olarak gözlemlendiği gibi “hukukun siyasallaşması”ndan yakınmanın esasen ideolojik bir söylem olduğu, devletin hem ideolojik hem de baskıcı aygıtı olarak hukukun her zaman siyasal olduğu ve bu nedenle siyasal olandan dışlanamayacağı ve soyutlanamayacağı iddia edilmektedir. Ayrıca Türkiye’de yasaları koruyan ve uygulanmalarını devletin örgütlü, meşru şiddetine dayanarak sağlayan kolluk gücünün giderek yasa yapma ve yasayı yorumlama işlevini üstlendiği ileri sürülmektedir.

Makale ağırlıklı olarak yazılı kaynakları, Türkiye’nin mevcut yürürlükteki yasalarını kullanmakta ve ileri sürüdüğü savları yaşanan somut toplumsal olgulara (Tekel işçilerinin, öğrencilerin, çevrecilerin, etnik ve dinsel temelli muhalif hareketlerin suçlulaştırılmasına) dayanarak gerekçelendirmeye çalışmaktadır. Makalede önce tarihsel ve toplumsal bir bakış açısıyla hukuk kuralları ve hukukun işlevi ele alınmaktadır. Daha sonra günümüzün egemen hukuk yaklaşımı, liberal bireysel haklar ve bunlara yönelik çeşitli eleştiriler üzerinde durularak, meşru hukuku üreten siyasal ve iletişimsel güç oluşumları ile toplumsal muhalefet hareketleri arasındaki ilişki incelenmektedir. İlerleyen bölümlerde Türkiye’de gözlenen olgulara dayanan örneklerle savlar gerekçelendirilerek tartışılmaktadır.

Hukuk ve İşlevi

Geniş bir çerçevede kavranmaya çalışıldığında hukukun bir toplumun üyeleri tarafından bir arada yaşamalarını sağlamak için yapılmış, bireylerin haklarını, sorumluluklarını, davranışlarını, devlet ve birey arasındaki ilişkileri şimdi ve geleceğe yönelik olarak biçimlendiren ve düzenleyen toplumsal kurallar bütünü olduğu söylenebilir. Böyle geniş ve kaba bir bakış açısıyla yaklaşıldığında hukuk normlarının ahlak, örf, adet, gelenek, görenek gibi diğer sosyal kurallarla birlikte toplumsal yaşamı düzenlediği (Gürkan, 2005: 13) ve her toplumsal örgütlenmede yazılı olan veya olmayan, basit veya gelişkin düzeyde hukuk normlarının var olduğu ileri sürülebilir.

Norm sözcüğü Latince kökenli *norma*’dan gelmekte ve sözcük geometride kullanılan açılçer, iletkei (Çeçen 1975: 75) yanında kıyaslama, yargılama ve

değerlendirmenin yapılmasında hareket noktası olarak alınan ölçüt, uyulması gereken kural, düzenleme veya yönerge anlamlarında da kullanılmaktadır (Can, 2003: 88). Bu tanımla birlikte hukuk normlarının birlikte-beraber yaşayan insanlar arası ilişkileri düzenlemede ölçü olarak alınan üst düzey toplumsal kuralları oluşturdukları söylenebilir (Çeçen, 1975: 76). Hukuk normları yalıtık bir biçimde tek başına değil, toplumsal yaşamı düzenleyen diğer toplumsal kurallarla karşılıklı etkileşim içinde oluşmakta ve değişmektedir. Toplumsal ilişkileri düzenleyen diğer kurallarla bu karşılıklı etkileşim hukuk kurallarının sadece biçimsel açıdan, yasa formuna sahip olmakla değil aynı zamanda akıl, mantık, vicdan ve adalet gibi değerlerle uyumlu olması bağlamında meşru olarak kabul edilir olmasının gerekçesini oluşturmaktadır (Can, 2003: 89).

Hukuk normlarını diğer toplumsal normlardan ayıran en önemli özelliklerden birisi yaptırımları bakımından gösterdikleri farklılıktır. Hukuk normları diğer toplumsal kurallardan farklı olarak kendilerini muhataplarına devlet tarafından örgütlenmiş zora, güce, şiddete dayanarak uygulatma niteliğine sahiptirler. Bu durumda herhangi bir aşkın ve kutsal kaynağa dayanmayan, beraber ve birlikte yaşayan insanlar tarafından yine onların kendilerinin uyması için oluşturulan hukuk normunun yaptırımı bireyin iradesine rağmen, ona karşın gerçekleşmektedir (Çeçen, 1975: 80). Bu noktada çok açık biçimde hakların öznesi olan bireyin iradesi ile hukuksal yol ve yöntemlerle yapılmış hukuk kuralı arasındaki çelişkiye bireyin iradesinin bağımlı bir konuma düştüğü görülmekte ve hukuk kuralı arkasına aldığı örgütlenmiş devlet gücü ile bireyin iradesi karşısında geçerlilik kazanmaktadır. Nitekim Weber “bir emrin, o emre uyulmasını sağlamak ve uyulmaması halinde yaptırımlar uygulamak amacıyla belirli bir kadro tarafından korunma olasılığı” olduğu durumda kanunun varlığından söz edilebileceğini belirtmektedir (Weber 1986: 176). Böylece yasaların varlığının, sürekliliğinin ve uygulanmasının dayandıkları devlet gücü ve şiddeti ile garanti altına alındığı, hukuksal yol ve yöntemler içinde oluşturulmaları yanında aynı zamanda bu örgütlenmiş güce dayanarak yasa niteliğinde tanınıp kabul gördükleri açığa çıkmaktadır. Bu durum Derrida tarafından *enforced*, “yani güç kullanarak veya kuvvete (şiddete) dayanarak uygulanma” olarak ifade edilmektedir (Derrida, 2010: 47). Derrida’ya göre uygulanmayan yasalar olmasına rağmen, uygulanabilirliği olmayan yasa olmadığı gibi, şiddet olmadan yasanın uygulanabilirliği de söz konusu değildir (Derrida, 1996: 12). Bu bağlamda hukuk ile devletin örgütlü gücü, kuvveti ve şiddeti arasında doğrudan bir ilişkinin varlığının ve karşılıklı gereklilik konumunun kendini belirgin bir biçimde açığa çıkardığı ileri sürülebilir.

Her toplumsal örgütlenmede toplumun üyelerinden beklenen davranış kurallarını belirleyen hukuk normları kuşkusuz o toplumun içinde bulunduğu somut

koşullardan, güç ve hiyerarşi ilişkilerinden etkilenmekte ve onları etkilemektedir. Böyle geniş bir çerçevede eleştirel bir yaklaşımla bakıldığında hukukun iki önemli işlevinden söz edilebilir (Poulantzas, 2004: 373). Bunlardan birincisi hukuk sisteminin içinde olduğu dönemin “mülkiyet ve mübadele” ilişkilerini onaylaması, devamını ve yeniden üretimini sağlamasıdır. İkincisi ise sınıf egemenliğini gizleyen ideolojik işlevidir. Daha açık bir ifadeyle hukuk hem mevcut toplumsal yapıya varlık kazandırmakta, onu garanti altına almakta, hem de eşitsizliklerle ve hiyerarşik ilişkilerle örülmüş toplumsal yapının olmadığı algısını yaratarak onu gizlemektedir. Bu gizleme işlevini de iki düzeyde yerine getirmektedir. Birinci düzeyde hâkim güçler ve farklı devlet güçleri arasındaki egemenlik ilişkilerini ve bunların değişimini düzenlemekte ve “böylece devlette önemli değişiklikler olmaksızın iktidar ittifakı içinde güç dengesinin değişmesine imkân” sağlamaktadır. Yani bir baskı aracı olarak önemli bir unsurunu oluşturduğu devletin yapısına dokunmadan biçimsel düzeyde değişimler geçirmesine olanak vermekte, ama bununla birlikte egemenlik yapısında herhangi bir değişiklik olmadığını gizlemektedir. Egemen sınıflar içinde güç değişimine olanak sağlarken baskı altındaki sınıflar bakımından ise iktidara ortak olacaklarına, onu kontrol edeceklerine dair bir yanılsama yaratmakta ve buna paralel olarak “kendi kuralları çerçevesinde iktidara ulaşmamalarını” sağlamaktadır. Hukuk ayrıca devlet iktidarının iktidara bağımlı sınıflara uygulanmasına ilişkin kuralları düzenlemektedir. Yani devletin örgütlü şiddetinin organizasyonu ve uygulanması da hukukun belirlediği kurallara göre yapılmakta ve “devlet aygıtı, genel olarak bizzat kendi koyduğu kurallara” uymaktadır. Hukuk ideolojik işlevinin ikinci düzeyinde ise devlet ile birey-yurttaş arasındaki ilişkileri düzenlemekte, devlet iktidarına doğal insan ve yurttaş hakları yoluyla sınırlar çizmekte (Poulantzas, 2004: 374), böylece hukuk devleti ismini almaktadır. Bu işlevleri bağlamında hukuk esas olarak sınıflar arası bir müdahale ve mücadele alanı olarak biçimlenmekte ve Poulantzas tarafından “sınıf hukuku, yani sınıf mücadelesinin hukuku” olarak tanımlanmaktadır (Poulantzas, 2004: 374). Bu yetkin açıklamayla birlikte Türkiye’de hukuk üzerine yapılacak bir tartışmanın sınırlarının esas olarak ekonomik eksen üzerinde biçimlendirilmiş, sınıflar arası eşitsizliklere dayanan bu hukuk kavrayışı dışında kalan din, cinsiyet ve etnik farklılıklara sahip toplumsal kesimlerin hukukla mücadelesini kapsayacak biçimde genişletilmesinin gerektiği ileri sürülebilir. Bununla birlikte böyle bir çerçeveden bakıldığında Türkiye’de sınıflar ve diğer toplumsal kesimler arasındaki çatışmaları dikkate almayan, tarih ve toplum dışı, “tarafsız” olarak anlaşılan veya kavranan “hukukun üstünlüğü” söyleminin ülkenin tarihsel ve toplumsal geçmişi ile şimdiki toplumsal mücadeleleri bağlamına oturtularak yeniden tartışılması gerektiği açıktır.

Her tarihsel dönemin ekonomik ve toplumsal koşulları o dönemin egemen ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel ilişkilerini koruyan ve devamını sağlayan hukuk

kurallarını ortaya çıkarmaktadır. Günümüzün egemen modern hukuk anlayışı doğal hukuk ve toplumsal sözleşme kuramı üzerine inşa edilen ulusal kapitalist devlet örgütlenmelerinin ortaya çıkmasına bağlı olarak oluşmaya başlamıştır. Bu bağlamda bugünün egemen hukuk sisteminin niteliklerini açığa çıkarabilmek için eşitlik ve adalet taleplerine önemli bir dayanak noktası oluşturan doğal hukuk ve sözleşme kuramına bakmak yerinde olacaktır.

Sözleşme, Doğal Hukuk ve Liberal Haklar

Sözleşme kavramı reel olarak eşitsizlik üreten kapitalist ekonomik sistem ile soyut bireysel eşitlik ve özgürlük ilkesi üzerine inşa edilmiş modern liberal toplumların bir arada yaşamasını sağladığı varsayılan toplumsal sözleşme kuramlarının temelini oluşturmaktadır. Kapitalist ekonomik sistemde sözleşme özel alanda eşitler ve özgür iradeler arasında karşılıklı anlaşma olarak kurgulanırken, toplumsal sözleşme kuramlarında da benzer biçimde kurgusal bir doğa durumunda eşit ve özgür olan yurttaşlar arasında varılan bir toplumsal sözleşmeden hareket edilmektedir. Hem kapitalist ekonomik ilişkileri kapsayan özel hem de siyasi ve toplumsal alana işaret eden kamusal düzeyde sözleşme modeline gömülü olan eşitler arası, zor ve şiddetten arınmış karşılıklı uzlaşma ve anlaşma düşüncesi kuramın esasını oluşturmaktadır. Kuşkusuz üzerinde uzlaşmaya varılan ortak bir noktanın varlığı beraberinde zorunlu olarak kendisinden önce aralarında farklılıkların ve uzlaşmazlıkların olduğu tarafları gerektirmektedir. Nitekim uzlaşmazlıklardan arınmış genel iradenin kuramcısı J. J. Rousseau'yu eleştiren Schmitt'e (2006: 31) göre eğer iradeler arasında herhangi bir farklılık yoksa sözleşme yapmaya da gerek yoktur. Çünkü sözleşme kavramı kendine önsel olarak taraflar arasında farklılıklar ve zıtlıklar olduğunu varsayar. Bu çerçeveden bakıldığında sözleşme kuramının farklılıklara sahip olan taraflar ile sözleşmenin gerçekleştirilmesi için tarafların üzerinde anlaşmaya, uzlaşmaya vardıkları ortak bir noktanın varlığını hareket noktası olarak aldığı görülmektedir. Kuşkusuz kuramın buna bağlı olarak ayrıca varılan sözleşmeye tarafların uyacağı yönünde bir öngöründen hareket ettiği açığa çıkmaktadır. Bu bağlamda yaklaşıldığında herhangi bir sözleşme sisteminin işleyebilmesi için farklı görüş ve duruşlara sahip tarafların varlığının, bu tarafların sözleşme yapma iradesi ve isteğine sahip olmasının ve sözleşmeye uyulmadığı takdirde taraflar üstü "nötr" bir baskı aracının olması ve devreye girmesinin gerekli olduğunu içeren bir düşünsel zeminin varlığı belirginleşmektedir. Fakat bununla birlikte böyle bir düşünsel zemin üzerine inşa edilen sözleşme kuramının hareket noktasını oluşturan çatışan taraflar arasında uzlaşmaya, ortak bir karara varmanın ileri sürüldüğü gibi şiddetten, zordan, güçten yalıtık bir karar veya uzlaşma anı olup olmadığı esas sorgulanması gereken noktayı oluşturmaktadır.

Benjamin'e göre insanlar arasındaki çatışmaları ve uzlaşmazlıkları şiddetten arınmış yöntemlerle ortadan kaldırmayı amaçlayan sözleşmenin kökeninde

şiddet bulunmaktadır (Benjamin, 1965: 46). Derrida'ya göre ise çıkış noktası, kökeni ve uygulanması şiddete ve güce dayanmayan hiçbir sözleşme olmadığı gibi her hukuk sözleşmesi daha başından itibaren sözleşmeye uymayan tarafa karşı şiddet uygulanmasına başvurulacağını örtük veya açık olarak içerdiği için şiddet üzerine kurulmuştur (Derrida, 1996: 97). Özce sözleşme kuramlarının ileri sürdüğü farklılıklara sahip olan taraflar arasında şiddetten, çatışmadan arınmış bir karar, uzlaşma anının kendisi şiddet üzerine inşa edilmektedir. Böylesi bir bakış açısıyla yaklaşıldığında hukukun içerdiği şiddetin esas olarak gücünün şiddetine işaret edeceği ve bu durumda artık bireyler veya sözleşme yapan taraflar arasındaki eşitlik yerine şiddetler arasındaki eşitlikten söz etmenin daha yerinde olacağı açıktır (Benjamin, 1965: 58). Bu çerçevede sonuç olarak her sözleşmenin bağitlanma anından uygulanma aşamasına kadar şiddet, zor ve güçle iç içe olduğu ve sözleşme ile şiddet arasında doğrudan, karşılıklı bir ilişki olduğu rahatlıkla ileri sürülebilir.

Sözleşme kuramının diğer bir zayıf tarafı sözleşme tarafları arasında herhangi bir anlaşmazlık veya sözleşmeye uymama durumunda devletin "tarafsız" bir aktör olarak her iki sözleşmeciye eşit mesafede duracağından hareket etmesidir. Oysa bilindiği gibi devlet eşitsizlik üreten kapitalist bir ekonomik sistemde mevcut egemenlik ilişkilerini garanti altına alan, devamını ve yeniden üretimini sağlayan, baskıcı ve ideolojik aygıtlara sahip merkezi bir ekonomik, siyasi ve toplumsal güç yoğunlaşması ve örgütlenmesidir. Dolayısıyla ekonomik ve toplumsal eşitsizlikler üreten kapitalist-ulusal bir yapılanmada "tarafsız devlet" savı bir ideoloji (Habermas, 1998: 216) ve taraflar arasında adil bir çözüm sağlayan "nötr aktör" beklentisi kurgudan ibarettir. Bu bağlamda kaba bir anlatımla aralarında eşitsizlikler ve farklılıklar bulunan değişik toplumsal kesim ve sınıflara karşı "tarafsız" olan devletin dahi yurttaş-devlet arasındaki sözleşmesinin i durumunda devletin tarafını tutan devlet olduğu ve bunun adının da polis devleti olduğu ileri sürülebilir. Çünkü yurttaşlarla yurttaşlar arasındaki ilişkileri düzenleyen özel hukuk varlığını devam ettirdiği polis devletinde, devlet ile yurttaşlar arasındaki sözleşme iptal edilmiş, bunun yerini devletin yurttaşlar üzerindeki haklarını içeren ceza hukuku almış (Wesel, 1993: 118) ve bir taraf olarak devlet yurttaşların karşısında yer almıştır.

Sözleşme kuramının esası doğuştan eşit ve özgür, hak ve sorumluluklara sahip özne bireyler kavrayışına dayanmaktadır. Bu tarihsel ve toplumsal bağitlanlarından soyutlanmış eşit ve özgür insan ölçütü doğal hukuk ve doğal haklar kuramının temelini oluşturmaktadır. Wesel'e göre doğal hukuk anlayışının doğuşunu Milattan önce beşinci yüzyılda Atina'da yaşayan, tanrıya olan inancını yitirmiş Sofistlere borçluyuz (Wesel, 1993: 73). Sofistler sadece objektif ve geçerli bilginin

olanaksızlığını göstermekle kalmamış, bu şüpheli ve görelî düşüncelerini aynı zamanda hukuk ve diğêr normlar alanına taşıyarak “doğadan olan”, gelen (*physei*) ile “insanın koymuş olduğu” (*thesei*) kurallar arasında çelişki bulunduğunu ve ahlak kuralları gibi hukuk normlarının da insanlar tarafından konulduğu için eşitsizlik üretme özelliğı taşıdığını ileri sürmüşlerdir. Örneğın, Antiphon, doğâl hukuk kurallarının insan eliyle yapılmış normlarla kıyaslandığında daha eşitlikçi olduğunu, doğâl yasalara göre “yalnız Yunanlılar”ın “kendi aralarında değıl, Yunanlılar ile barbarlar”ın da “eşit” olduğunu ileri sürmektedir. Yine bir başka Sofist Thrasymakhos insanlar tarafından konan hukukun sadece güçlü olanların çıkarına hizmet ettiğini düşünmektedir (Wesel, 1993: 73). Böylece insanlar arasındaki eşitsizliklerin, hiyerarşik ilişkilerin, güçlünün zayıfı ezmesi ve baskı altına almasının doğadan değıl, insanlar tarafından yapılan yasalardan kaynaklandığı açığa çıkarılmaya çalışılmaktadır (Gökberk, 1998: 40, 42). Sofistlerle birlikte tanrıya, geleneklere, ahlaka olan inanç ve insan tarafından yapılan yasa ve normlara olan güven sorgulanır hale gelmiş ve buna bağılı olarak doğanın eşitliğı, doğanın yarattığı eşitlik önem kazanmıştır. Kuşkusuz insanlar arasındaki eşitsizliklerin sonradan oluştuğu ve buna bağılı olarak yine insanlar tarafından ortadan kaldırılabileceğinin anlaşılması bugün de uğruna mücadele verilen doğâl haklar taleplerini beraberinde getirmiştir. Fakat bu değışim aynı zamanda insanların doğuştan getirdikleri hakların tanımlanmasının da önemli bir mücadele alanı olarak ortaya çıkışına işaret etmektedir.

Değışen tarihsel ve toplumsal koşullara bağılı olarak gelişmeye başlayan doğâl hukuk düşüncesinin esas olarak doğrudan tarih ve toplum üstü, “yüksüz” nitelikteki insanın doğasının tanımlanmasına ve norm olarak alınmasına bağımlı bir hukuk kuramı olduğu ileri sürülebilir. Bu hukuksal yaklaşımda tarihsel ve toplumsal farklılıklarından yalıtılmış bütün insanlarda ortak olduğu varsayılan niteliklerle sabitlenmiş evrensel bir insan kavramından hareket edilmektedir. Böylece norm olarak tanımlanan insanın hakları tarihsel ve toplumsal koşulların farklılığından bağımsız olarak evrensel bir niteliğe bürünerek bütün insanlar için tanımlanmış olmaktadır. Kuşkusuz bu bağlamda doğuştan sahip olunan, istense de devredilemez olarak tanımlanan insan haklarına ilişkin yürütülecek herhangi bir tartışmanın ağırlık merkezini bu norm olarak alınan insan doğasının içinin nasıl doldurulacağı sorusu oluşturacaktır. Örneğın insanlar arasındaki cinsiyet farklılıklarına dayanarak erkeklerin doğasının çok evlilikli olduğu ileri sürülebileceğı gibi, kadınların doğaları gereğı zayıf ve güçsüz oldukları, buna bağılı olarak erkekler tarafından yönetilmeleri gerektiğı de ileri sürülebilir. Özce bu bağlamda esas mücadelenin insan doğasının içeriğinin doldurulması noktasında yürütüleceğı belirginleşmektedir. Nitekim Orta Çağ’ın oldukça uzun sayılabilecek bir zaman diliminde doğâl hukuk dine, yani tanrının iradesine dayanarak insanın doğasını ve hukukun kaynağını açıklamaya

çalışmış, ancak on ikinci yüzyıldan sonra din kurumunun egemenliği eleştirilerek insan aklına dayanan rasyonel bir doğal hukuk anlayışı gelişmeye başlamıştır (Akkaya, 2006: 33). On dördüncü yüzyılın başlarından itibaren ise insan aklına dayanan rasyonel yasaların giderek artan biçimde egemenin gücünü sınırlamak üzere işlevselleşmeye başladığı gözlenmektedir. Rasyonel doğal hukuk kuramı bütün yurttaşların yasalar önünde eşitliği, hukukun yasa biçiminde ortaya çıkması, yasaların bağlayıcılığı, devlet egemenliğinin anayasal olarak sınırlanması, insan hakları ve temel özgürlükler gibi bugün de uğruna mücadele edilen liberal hakları tanımlamış ve geliştirmiştir (Koller, 1992: 125). Bu hakların mutlak monarşiye karşı yükselen burjuva sınıfının insan ve yurttaşlık hakları talepleri olarak ortaya çıktığı ve bu bağlamda rasyonel doğal hukuk yaklaşımının insan kavrayışının esas olarak beyaz, burjuva ve erkek insan bireye dayandığı ileri sürülebilir.

Tarihsel ve toplumsal bağlamlarından soyutlanmış beyaz, burjuva ve erkek bireyin “doğasına” dayanarak tanımlanan evrensel insan haklarının bu insan tanımına uymayan kesimlerden esirgenmesine yönelik eleştirinin tarihçesi hakların kendileri kadar eski olmasına karşın bugün de henüz kapanmış değildir. Bu noktada önemli bir ayrıma, burjuva, beyaz erkek bireyin hakları olarak tanımlanan hakların diğer toplumsal kesimlerden esirgenmesine yönelik olanla, bu hakların bizzat kendisine yönelik eleştiri arasında nitelik farkı bulunduğuna dikkat çekmek gerekir. Birinci eleştiride söz konusu evrensel insan haklarının diğer toplumsal kesimlere genişletilmesi ve tanınması talebi dile getirilmekte ve demokratik bir genişlemeden, derinleşmeden söz edilmekte, ikincisinde ise bu hakların doğrudan kendisi hedef alınmaktadır. Birinci kritik bugün de başta kadınlar olmak üzere çeşitli nedenlerle dışlanan, ayrımcılığa uğrayan kesimler açısından yürüttükleri hak talepleri için bir gelişme potansiyeli taşırken, ikincisinin doğrudan ve zorunlu olarak böyle bir yön izleyeceği tartışmaya açıktır (Laclau, 2000: 91-92). Ancak yine de evrensel liberal bireysel hakların kendisine yönelik bir eleştirinin o güne kadar hak olarak belirlenmemiş birçok talebin insan hakları olarak tanımlanmasına yol açtığı ve temel hakların kapsamının genişlemesini sağladığı ileri sürülebilir. Böyle bir bakış açısından bakıldığında liberal insan haklarına yönelik sorgulamanın önemli ayrımlarını ilk elde sınıf ve cinsiyet alanlarında yükselen eleştirilerin oluşturduğu görülmektedir. Marx (1997: 36) Yahudi Sorunu’nda “hakiki insan olarak alınan insanın *citoyen* olarak insan değil, *bourgeois* olarak insan” olduğunu, 1793 İnsan Hakları Bildirgesi’nde tanımlanan hakların burjuva bireyin norm olarak alındığı insan hakları olduğunu belirtmektedir. Burjuva bireyin insan ve yurttaşlık hakları olarak tanımlanan bireysel hakların sınıfsal eleştirisi liberalizmin günümüzde tekrar yükselişi ile birlikte geri alınan sosyal haklar kazanımını getirmiş ve bununla birlikte değişmeyen bir düzeni değiştirmiş gibi göstererek, kapitalist sistem içinde sınıf çatışmasını geçici olarak uzlaştırmıştır. Kadın hareketi

ise sınıfsal eleştiri ile birlikte erkek bireyin haklarının tanımlandığı alandan çıkılmadığını, doğal ve evrensel olarak tanımlanan insan haklarının erkek insanı ölçü aldığını, kadınların aynı haklardan dışlandığını ve buna bağlı olarak kadınların bu haklardan yararlanabilmesi için yeni ek düzenlemeler yapılması gerektiğini ileri sürmektedir. Nihayet kadınların bu hak talepleri 1979 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin kabul edilmesi ile sonuçlanmıştır (TC Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, 2001: 5). Böylece daha önce kadınları evrensel insan haklarının öznesi olarak görmeyen ve onlara bu hakları tanımayan bir yaklaşımla mücadele gündeme gelmiş ve söz konusu haklar aynı zamanda kadınların hakları olarak da kabul edilmiştir. Kuşkusuz formel olarak tanımlamak ve tanımakla gerçek yaşamdaki uygulamaların farklılığı arasındaki makasın neoliberal zamanlarda kapanmak yerine her geçen gün daha fazla açıldığı yadsınamaz bir gerçektir. Bu bağlamda bakıldığında evrensel insan haklarının kadınları da içine alacak biçimde formel olarak genişlemesinin uygulamada önemli bir mesafe kat ettiği ve daha önce kazanılmış bölüşüm haklarının ise kalıcı olduğu ileri sürülemez.

Liberal toplumsal örgütlenmenin hukuksal çerçevesini oluşturan doğal hukuk yaklaşımına yönelik bir başka eleştiri ise toplulukçu toplum modelini savunan görüşlerden gelmektedir (Berktaş, 2010a: 103). Bu bağlamda ileri sürülen eleştiri doğal bireysel haklara odaklanmış liberal bir yaklaşımın toplum içinde yaşayan bireyi bu ortamından soyutlayarak ele almasının bir yansıması olarak bireyin özel özerkliğinin toplumsal alanda var olduğu siyasi özerkliğinin birbiriyle çelişmesi durumunda bireysel olana öncelik vererek onu kamusal olandan yalıtık tutmasına dayanmaktadır. Bu nedenle kendi çıkarı peşinde koşan ve bu yönde rasyonel karar veren birey kurgusu eleştirilmekte, birlikte paylaşılan değerler ve çıkarlar üzerine bina edilen bir toplumsallığın sadece ve sadece bireyin özel özerkliği ile açıklanamayacağı ileri sürülmektedir. Bu çerçevede bakıldığında bireysel özerkliğin öncelikli olduğu bir durumda bireyin iradesi ile diğer bireylerin iradesinin ortak bir üst yasada çatışmadan buluşabilmesi, "siyasal düzenlemelerin meşrulaştırılmasının" (Berktaş, 2010a: 103) sağlanabilmesi için bireysel liberal hakların garanti altına alınmasının yeterli olmadığı ortaya çıkmaktadır. Bu çelişkinin aşılabilmesi için liberal doğal haklar ile siyasi haklar arasındaki ilişkinin birinin diğerine öncelikli olmak yerine, ikisinin birbirine bağımlı ve eşit düzeyde oldukları, birlikte tanınıp, kullanımlarının somut koşullarının sağlandığı ve garanti altına alındığı bir çerçeveye oturtulması gerekmektedir (Habermas, 1993: 131, 134, 135). Diğer bir ifadeyle bireyin doğal haklarına dayanan bireysel özerkliği ile toplumun üyesi olarak ortak kararlara katılımını sağlayan siyasi özerkliği arasında öncelik, sonralık ilişkisi yerine eşitlik, bağlılık ve bütünleyicilik ilişkisi kurulmalıdır. Sadece liberal bireysel hakların tanınması etnik, dinsel, kültürel ve cinsiyete dayalı

farklılıklardan kaynaklanan hak taleplerinin karşılanmasına yetmemektedir. Bu hak taleplerinin karşılanabilmesi için bireysel sivil doğal haklar yanında sosyal ve siyasi hakların da garanti altına alınması, evrensel insan hakları ile siyasi bir toplumun üyelerinin yurttaşlık haklarının eş zamanlı ve birbirine bağlı olarak kullanılabilmeleri sağlanmalıdır. Bireyler hem bireysel ve siyasi özerkliklerine bir bütünlük içinde, eş zamanlı olarak kavuşmalı, hem de bu haklarını kamusal alanda somut biçimde sonuna kadar kullanma koşullarına sahip olmalıdırlar. Çünkü kimlikler ve haklar ancak diğer özerk bireylerle ortak bir kamusalılıkta deneyimlendiği zaman anlam kazanmakta ve gerçekleşmektedirler (Berktaş, 2010a: 58). Bu nedenle hem eş zamanlı olarak tanınmayan, hem de kullanılmalarının, tecrübe edilmelerinin somut toplumsal, ekonomik koşulları sağlanmamış ve garanti altına alınmamış haklardan dışlanan, farklılıkları yok sayılan kesimler açısından hakların tanınmaması, taleplerin bastırılması anlamına gelmektedir. Yasaların muhatabı olanların aynı zamanda yasaların yazarları olmadıkları durumda egemen hukuk sistemi bu kesimlerin gözünde meşruiyetini yitirmekte ve “kendilerine sürekli, taleplerinin yasadışı olduğu söylenen kitleler için bir yalan, bir mistifikasyon” olmaktan daha fazla bir anlam içermemektedir (Kennedy, 2007: 179).

Kısaca eşitsizliklerin egemen olduğu bir toplum için kurgulanan soyut eşit ve özgür taraflar arasındaki sözleşme ve uygulanması güce, zora ve devletin örgütlenmiş şiddetine dayanarak sağlanabilmekte ve bu nedenle hukuk ile şiddet arasında hukukun kuruluşundan başlayarak uygulanma aşamasına kadar doğrudan bir ilişki daha en başından tesis edilmektedir. Buna bağlı olarak çeşitli çıkar ve farklılıklara sahip taraflar arasında varılan bir karar veya uzlaşma anının şiddetten soyutlanamayacağı, bu uzlaşma anının esas olarak kendisine eşlik eden dışlama ve yok sayma biçimleriyle şekillenen yeni bir hegemonya kuruluşuna işaret ettiği ortaya çıkmaktadır (Mouffe, 1998: 24). İşte tam da bu hegemonya kuruluşu süreci farklı toplumsal kesimleri kendine bağımlı kılmayı sağlayan yeni dışlama ve yok sayma biçimleri oluşturduğu için bunlara karşı toplumsal muhalefet yükselmektedir. Bu bağlamda toplumsal muhalefet hareketleri ile yeni bir hegemonya kuruluşu, siyasi ve iletişimsel güçle meşru hukuk arasındaki ilişkisi önem kazanmaktadır.

Toplumsal Muhalefet, Siyasal-İletişimsel Güç ve Hukuk

İnsanın doğası gereği siyasi bir varlık ve toplum içinde yaşamaya yazgılı olduğunu ileri süren görüşlerin varlığı Aristo'dan beri bilinmekteydi. Ancak onu toplumsal nitelikte, toplum içinde siyasi bir varlık yapanın “eyleme yetisi” olduğuna Hannah Arendt (2009: 65, 99) dikkat çekmişti. O'na göre insan “eyleme yetisi” sayesinde “eşitleriyle bir araya gelme, birlikte eylemde bulunma”, “amaçlarına ulaşma ve girişimlerini başarma- yani yeni bir şeye atılma” becerisi, kabiliyeti elde etmektedir ve “insanlar nerede bir araya gelip uyum içinde eylemde bulunsalar,

orada siyasi güç” ortaya çıkmaktadır. Habermas’a göre Arendt şiddet (*Gewalt*) ve güç (*Macht*)¹ arasında ayırım yaparak, gücün insanların birlikte, beraber davrandıklarında, eylemde bulduklarında ortaya çıktığını, dağıldıklarında ise yok olduğunu belirterek bir bakıma iletişimsel ve siyasi gücün nasıl oluştuğuna işaret etmektedir (Habermas, 1998: 182, 183, 184). Burada politik güç ne bireysel veya ortak çıkarların savunulması, ne de ortak bağlayıcı kararlar alan idarenin, bürokrasinin gücü olarak kavranmaktadır. Arendt için siyasi güç otorite veren, üreten güçtür ve en açık biçimiyle siyasi özgürlüklere içerden veya dışarıdan gelen baskılara karşı gösterilen direnişte, azınlıkların varolan egemen yasaların meşruiyetini sorguladıklarında ve sivil direniş gösterdiklerinde ortaya çıkmaktadır. Habermas’a göre bu örneklerin hepsinde iletişimsel ve siyasi güç ile meşru bir hukukun kurulması arasındaki bağlantı ortak paydayı oluşturmakta ve hukuk kurucu bir güç olarak halk (siyasi bir topluluk) egemenliği dolaysız bir biçimde yurttaşların kamusal görüş ve irade oluşturmak için iletişimsel ve siyasi haklarının kullanımına bağlanmaktadır (Habermas, 1998: 185, 170). O’na göre meşru hukuk oluşturmanın siyasi ve iletişimsel güçle ilişkilendirilmesi kanalıyla politik gücün şiddet içeren niteliğinin rasyonalize edilmesi olanaklı hale gelmektedir.

Arendt’in politika anlayışını konu edinen çalışmasında Berktaş ise onun “çoğulluk, eylem ve etkin yurttaşlık” üçlüsüne dayanan bir siyaset kavramı ortaya koyduğunu ileri sürmektedir (Berktaş, 2010b: 54). Berktaş’a göre Arendt’in politika anlayışı bireyi kamusalından soyutlayarak ele alan liberal ve onu “tek ve aşkın “iyi” kavramı” içinde bütünleştiren toplulukçu anlayıştan farklılaşmaktadır. Arendt için önemli olan siyasi bir topluluğun üyesi olarak bireyin içinde yaşadığı topluluğu ilgilendiren bütün konu ve alanlarda aktif olarak var olması, kendi kaderini belirleme, kendisini ilgilendiren bütün kararlarda kendi düşünce ve mücadelesinin sonuçlarını somut olarak görmesidir. Bu sürekli fail, taraf olma ve eyleme hali aynı zamanda uzlaşmazlıkların aşılması ve kapanma halinin devamlı sorgulanması anlamına gelmekte ve farklılıkların ve çatışmanın aşılabilirliğine işaret etmektedir. Bu bağlamda Arendt’in süreklilik içeren birlikte eylem ve siyasi güç oluşturma yaklaşımının çatışmanın ve farklılığın kapanmayacağını, her karar anının aynı zamanda yeni bir kararsızlık olduğunu ve bu nedenle çatışmanın ve istikrarsızlığın aşılabilir olduğunu içeren Derrida’nın siyasal kavramsallaştırması ile benzerlikler gösterdiği ileri sürülebilir. Diğer taraftan Derrida’nın (1998: 135, 139, 140) “kaosu ve istikrarsızlığı” “değiştirme, istikrarsızlaştırma” için bir “şans” olarak görmesi, sürekli istikrarı siyaseti devre dışı bırakacak bir unsur olarak tanımlamasıyla Arendt’in sürekli devrim, “zamanın sürekliliğini kesintiye uğratma, yeni bir başlangıç oluşturma” görüşleri arasında benzerlik veya birbirine açıklık, geçişlilik ilişkisi kurulabilir (Demirovic, 2007: 76, 77). Bu çerçeveden bakıldığında toplumsal çatışma ve uzlaşmazlıkların devamlılık gösterecek biçimde aşılabileceği

ve uzlaştırılabileceği düşüncesi tartışılabilir hale gelmekte ve buna bağlı olarak yönetilenler, bağımlı sınıflar sürekli müdahil olacak, egemenlik ilişkilerini değiştirecek aktörler konumuna gelmektedirler.

Derrida'nın siyasal olana ilişkin bakış açısını demokrasi kuramı açısından çatışmanın ve farklılıkların aşılabilirliğine işaret ettiği için olumlu bulan Mouffe ise Habermasçı uzlaşma ve toplulukçu ortak *biz* yaklaşımlarında ortaya çıkan karşıtlıkların bertaraf edildiği durumlarda yeni bir dışlama ve hegemonyanın işbaşında olduğunu ileri sürmektedir (Mouffe, 1998: 22, 23, 25). Bu nedenle Mouffe “demokratik mekânın kapanmasının” önüne geçebilmek için “adalet ya da rasyonalite üzerinde temellendirilmiş olması yüzünden istikrarsızlaştırılmayacak bir konsensüsün mümkün olduğunu” ileri süren görüşlerin sorgulanmasının “can alıcı önem” taşıdığı görüşündedir. Böyle bir yaklaşımla bakıldığında siyasal olanın çatışmacı niteliği ile belirginleştiği ve muhalefet hareketlerinin Türkiye’de olduğu gibi birer “bozguncu” güç olarak ceza hukuku süreçlerinde suçlulaştırılmasının iddia edildiği gibi “demokratik işleyişin sağlanmasına” değil, aksine baskı ve dışlama edimlerinin eşlik ettiği bir hegemonya kurulumuna ve mevcut hegemonyanın korunmasına işaret ettiği ileri sürülebilir. Çünkü bu suçlulaştırma uygulamalarıyla birlikte eylemde bulunan grupların ürettiği hukuk kuracak, değiştirecek olan, otorite üreten siyasi güç, birer hak talebi olarak billurlaşan farklılıklar ve çatışmalar ezilmekte, yok edilmekte veya bastırılarak “hizaya” getirilmektedir. Diğer bir ifadeyle mevcut egemen hukuk kendisini sorgulayan, değiştirmek veya ortadan kaldırmak için harekete geçmiş toplumsal muhalefetin ortaya çıkardığı siyasi gücü [ki Derrida (1996: 76) tarafından yeni bir hukuk kuracak, kendini gerektirendiren, hukuk ilişkilerini meşrulaştıracak veya değiştirecek nitelikte olan *şiddet (Gewalt)* olarak tanımlanmaktadır] ortadan kaldırarak varlığını garanti altına almakta, bunu yaparken aynı zamanda yeni hegemonik yapılar kurmaktadır.

Sağın ve solun ötesinde üçüncü yolu benimseyen batılı sosyal refah devletlerinin neoliberal politikalarını eleştiren Mouffe’a göre yaşamakta olduğumuz postpolitik dönemde liberalizm ve demokrasi arasındaki denge liberalizmden yana ağırlık kazanmıştır (Mouffe, 2011: 4, 5). Buna paralel olarak kamusal irade ve görüş oluşturma, siyasi ve sosyal hakların kullanımı kısıtlanarak engellenmekte, ekonomik, siyasi ve toplumsal sorunların muhatapların katılımının sağlanmadığı süreçlerde hukuksal düzenlemelerle “çözümüne kavuşturulmasının” yaygınlaştığı gözlenmektedir.² Böylece bir taraftan siyasal sürecin öznesi ve müdahili olması gereken toplumsal kesimler dışarıda tutulmakta ve kendilerini ilgilendiren yasal düzenlemelerin biçimlendirilmesine etkide bulunamamaktadırlar. Fakat diğer taraftan bu etkisizleştirilmeye, demokratik süreçlerden dışlanmaya karşı gösterdikleri tepkiler ve katılım mücadeleleri suçlulaştırılmaktadır. İşte Türkiye’de

tam da bu dışlama ve müdahil olamama haline gösterilen siyasal ve toplumsal tepkilerin birer “terör suçu” olarak tanımlandığı, kamu güvenliği, toplumsal düzen söylemi içinde boğulduğu, bir “biyoiktidar rejimi” olarak savaşın (Hardt ve Negri, 2004: 30, 31) ve savaş hukukunun yaygınlaştırılması ve süreklilik kazandırılmasıyla bastırıldığı gözlenmektedir. Kuşkusuz Hardt ve Negri’nin dikkat çektiği gibi dirlik ve düzen sağlamak bir kez yapılan ve zaferle çıkılan bir savaş kavramından farklı olarak “kazanılmayan, daha doğrusu her gün tekrar kazanılması gereken” bir savaş haline ve buna bağlı olarak kolluk güçlerinin de birer savunma gücü olarak kullanılmasına işaret etmektedir. Çünkü bu yeni ve “her gün yeniden kazanılması” gereken “dirlik ve düzenlik savaşı” savunma amaçlı savaş ile ülke içindeki polisiye tedbirlerin kaynaşması ve “ulus devletin içi ile dışı arasındaki farkın giderek” azalması anlamına gelmektedir. Böylece dışarıda savaşılan ile içerde savaşılan birbiriyle iç içe geçmekte ve “içerdeki tehlikeli sınıflar” birer savaş nesnesi haline getirilmektedir. İşte tam da bu “iç savaş” bağlamında egemen hukuk ve bu hukuku koruyan güç olarak kolluk güçleri ile şiddet arasındaki ilişki esas tartışılması gereken noktayı oluşturmaktadır.

Hukuk ve Şiddet

Devletin baskıcı ve ideolojik aygıtları arasında ayırım yapan Althusser’e (1991: 33) göre ordu, polis, mahkemeler ve hapishaneler devletin “zor kullanan” baskıcı aygıtlarını oluştururken hukuk, devletin hem baskıcı hem de ideolojik aygıtları arasında yer almaktadır. Bu çerçevede bakıldığında yukarıda da değinildiği gibi hukukun hem kuruluş, hem de uygulanma aşamasında baskı ve zordan soyutlanamayacağı bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Nitekim Benjamin hukuksal alanda bir araç olarak şiddetin ya yeni yasa yapma ya da var olan yasayı koruma durumlarında ortaya çıktığını belirterek her yasa yapma sürecinin aynı zamanda şiddetin doğrudan “manifestasyonu,” (Benjamin, 1965: 45, 57) en somut biçimde açığa çıktığı, belirginleştiği an olduğunu ileri sürmektedir. Daha önce de değinildiği gibi hukukun güç, şiddet ve zorla birlikte var olması reel eşitsizliklerin hüküm sürdüğü bir toplumda soyut bir eşitlik ve özgürlük üzerinden bütün bireyleri bağlayan ortak kararlar olarak tasarlanmalarından kaynaklanmaktadır. Böylece ekonomik, sosyal, siyasal bağımlılık ilişkilerinin egemen olduğu toplumlarda sanki bunlar yokmuş gibi kurgulanan genel ve soyut hukuk normları “bazı kişilerin diğerleri üzerindeki doğrudan güç ve şiddet uygulamalarını organize etmek ve bunu etkin ve işler kılmak” yönünde işlevselleşmektedir (Kennedy, 2007: 178). Daha soyut bir anlatımla yasanın gücünün, kuvvetinin, şiddetinin haklı ve meşru kabul edileceği, buna karşılık hukukun ve yasanın belirlediği sınırlar dışında uygulanan şiddetin ise haksız, gayri meşru ve suç unsuru olarak değerlendirileceği bir yapı ortaya çıkmakta, hukuk bir taraftan şiddet üzerine kurulmakta, diğer taraftan şiddet yoluyla tanınmakta ve korunmaktadır. Kuşkusuz eşitsizlikleri gidermek

yerine bastırmak ve hak taleplerini gayrimeşru ilan etmek yoluyla hukukun şiddete dayanarak korunması onun kırılğan bir nitelik taşıdığına ve istikrarsızlığına işaret etmektedir.

Derrida'ya göre toplumdaki devasa gücün ve şiddetin sahibi olan devlet ve egemen olan hukuk suçtan ve yasanın çığnenmesinden korkmamaktadırlar (Derrida, 1996: 76-78). Devletin korktuğu asıl güç veya şiddet kendini gerekçelendirilebilen, meşrulaştırılabilen şiddet veya güçtür. Bu kendini herhangi bir dayanağa veya gerekçeye yaslayan "haklı" şiddet aynı zamanda hukuksal ilişkileri değiştirmeye, yeni hukuk koşullarını meşrulaştırmaya muktedir olan ve hukuk koyma üzerine hak iddia eden şiddet veya güçtür. Bu şiddet henüz kurulmakta veya oluşmakta olan hukuk düzenine aittir ve sadece bu şiddet yalnız doğal ve fiziksel olmayan şiddeti eleştirmeyi olanaklı kılmaktadır. Devrim aşamaları, bir devletin kuruluş, yeni bir toplumsal sözleşme yapma aşamaları bu tür yeni bir hukuk kuran şiddete işaret etmekte ve bu tarihsel dönemlerde gelmekte olan hukuk var olan hukukun sorgulanması ve belki de yok olması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla eski hukuk kurallarına göre gelmekte olan hukuk yargılanamamakta, hukukun önüne çıkarılıp kendisine hesap kesilememektedir. İşte bu yargılanamazlık, hesap verilemezlik anı hukukun aşkınlık anına işaret etmekte, bu noktada hukuk şiddetle gerekçelendirilmekte ve gelmekte olan olarak ortaya çıkmaktadır. İşte tam da bu aşamada daha önce de değinildiği gibi ya hukuk egemen güçler arasında el değiştirerek yeniden meşruiyet kazanmaya çalışmakta veya yeni bir hegemonya kurulumu sürecine girilmektedir. Her iki durumda da hukukun aşkınlık anı olarak şiddet kendini somut biçimde ortaya çıkarmaktadır. Bu çerçevede Türkiye'ye bakıldığında bu türde bir hukuk ve şiddet ilişkisinin kendini geçmiş askeri darbe dönemlerinde belirginleştirdiği ve kimlik hakları talepleri bağlamında da belirginleştirme eğilimi gösterdiği ileri sürülebilir.

Modern devletin elindeki en önemli ve etkili şiddet unsurlarından birisini ceza hukuku, diğerini ise asker ve polis gücü oluşturmaktadır (Wesel, 1993: 134). Benjamin yasa veya hukuk yapan güç, şiddet ile var olan hukuku koruyan ve uygulayan güç ve şiddet arasında ayırım yapmakta ve ikincisinin tehdit eden bir şiddet ve güç olduğunu belirtmektedir (Benjamin 1965: 42). Bu tehdit niteliğini kolluk gücünün yasaları korumak ve uygulamak üzere uyguladığı şiddette hukuk yapan ile hukuku uygulayan şiddet arasındaki ayırımın kalkmasına bağlamaktadır (Benjamin, 1965: 44). Fakat Derrida'ya (1996: 83, 90) göre kurucu veya yasa koyucu şiddet kendini sürekli devam ettirmek isteyeceği için yasa koyan ile yasa koruyan ve uygulayan şiddet arasında bir ayırım yapılmasına gerek yoktur. O'na göre bu zorunluluk ilişkisi nedeniyle polis kurumlaşmasında hukuk yapan ile bu hukuku koruyan, uygulayan şiddet ayırımı aşılmıştır. Polis sadece yasayı uygulamak

ve korumakla kalmaz, aynı zamanda yasaı arar, bulur, yorumlar, yasanın açık olmadığı durumlarda güvenliği sağlamak ve garanti altına almak örtüsü altında sürekli yeniden yasa koyar. Derrida, polis kurumunda tam da bu yasa koyma ile uygulama ve koruma şiddeti arasındaki ayrımın kalkması nedeniyle ürkütücü, tiksindirici bir çift anlamlılığın ortaya çıktığını ileri sürmektedir (Derrida 1996: 91). Kolluk gücünde hukuk şiddetinin veya gücünün sınırsız, biçimsiz, şekilsiz figürleri kendini tam olarak açığa çıkarmaktadır. Polis her zaman her yerdedir. Polis nerede ise yasanın gücü oradadır. Polisin somut olarak görülmediği yerlerde bile polis vardır. Polis görünmezdir ama buna rağmen her zaman ve koşulda ulaşılabilir olandır. Polis figürü sadece somut olarak polise değil aynı zamanda biçimi olmayan, girdiği her kalıba uyma özelliğine sahip bir var oluşa işaret etmektedir. Böyle olduğu için polis hiçbir yerde algılanabilir değildir. İşte tam da polisin sahip olduğu bu biçimsiz, şekilsiz, konusuz, gövdesiz, omurgasız şiddet Derrida'ya (1996: 94) göre Benjamin tarafından korkunç, onur kırıcı ve aşığılayıcı bulunmaktadır. Polisin bu heryerdeliği ve yasa korumakla kalmayıp aynı zamanda yasa koyucu bir işlev yerine getirmesi daha önce de değinildiği gibi “*biyoiktidar rejimi*” olarak savaş koşullarında daha fazla yoğunlaşmaktadır. Nitekim bugün Türkiye’de toplumsal muhalefetin muhatap olduğu hukuksal süreçlere bakıldığında polisin sadece yasaları korumadığı, bundan daha fazla olarak yasaları bulup yorumladığı, yeni yasalar ortaya çıkardığı gözlenmektedir.

Türkiye’de Toplumsal Muhalefet ve Hukuk

Türkiye’de ülkenin yeni liberal ekonomik küreselleşmeyle bütünleşmesini sağlamak üzere bir askeri darbe (Boratav, 2010: 148) ile getirilen ve değiştirilen maddeleri değiştirilmeyenlerden daha fazla olan mevcut uygulanan anayasanın başlangıç bölümünde Türk Devleti’nin “Yüce”, “millet iradesinin” ise “mutlak üstünlüğe” sahip olduğu belirtilmektedir. Bir askeri darbe ürünü, neoliberal toplumsallaşmanın temel metni olarak mevcut anayasanın devleti “ulu” olarak tanımlanmasıyla “millet iradesinin mutlak üstünlüğu” arasındaki ilişkide ikincisinin birincisine hukuk ve hukuku koruyan şiddet uygulamalarıyla bağımlı kılındığı yaşanan somut örneklerde gözlenmektedir. Kuşkusuz bu noktada daha önce değinildiği gibi devletin bütün toplumsal kesimlere aynı mesafede uzak duran “tarafsız” bir aktör olmadığı, “mutlak üstünlüğe” sahip olan “millet iradesi”nin de sınıfsal, etnik, dinsel ve cinsiyete dayalı ayrımlarla belirlendiği vurgulanmalıdır. Nitekim millet iradesinin bir parçası olması gereken işçi sınıfı Boratav’a (2010: 150) göre 1980 askeri darbesiyle “ekonomi dışı, yani askeri ve yasal yöntemlerle disiplin altına” alınmış ve iradesinin yasal süreçlerde temsili engellenerek dışlanmış, bastırılmıştır. Benzer bir bastırma ve disiplin altına alma uygulaması darbe ile birlikte Kürtçe’nin yasaklanmasıyla ve anayasaya zorunlu din derslerinin konmasıyla birlikte kimlik hakları alanında yaşanmıştır. Kuşkusuz kimlik ve bölüşüm hakları yanında temel liberal bireysel hakların yok edildiğini ve bugün de bu problemin tam olarak çözülemediğini belirtmek gerekir.

Türkiye toplumunun bugünkü hukuksal yapılanmasının bazı kalıcı olmayan, uygulanmaları “keyfi” biçimde engellenen değişikliklerle birlikte esas olarak 12 Eylül 1980 Darbesiyle üstlendiği niteliklerini devam ettirdiği ve yeni bir hegemonya kurulumu aşamasına bağlı olarak daha çok baskıcı olma eğilimi gösterdiği ileri sürülebilir. Özel Yetkili Mahkemeler⁴, Terörle Mücadele Kanunu (TMK), Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu (PVSK), Kabahatler Kanunu, Toplanma ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu gibi pek çok hukuksal düzenleme bir taraftan esas olarak mevcut egemenlik ilişkilerinin devamını, fakat aynı zamanda yeni bir egemenlik ilişkileri sisteminin oluşturulmasını sağlayacak biçimde işlev görmektedirler. Nitekim daha önce değinilen insan ve yurttaş haklarının eş zamanlı ve birbiriyle bütünleşik biçimde kullanılması sonucu “millet iradesinin” oluşmasını sağlayan yollardan biri olan ve anayasanın 34. Maddesi’nde tanımlanan “toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı” için getirilen “milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlakın korunması” gibi sınırlamalara ve bunların kolluk güçleri tarafından uygulanmasına bakıldığında bu işlevselleşme açık biçimde görülmektedir. Ülkede yaşam hakkından sendikal haklara, çevre haklarından kimlik taleplerine kadar gösteri, toplantı ve yürüyüşler kanalıyla dile getirilmeye çalışılan sosyal sorunlar ve talepler, yani “mutlak üstünlüğe” sahip “millet iradesinin” oluşumu yasada yer verilen veya polisin bulup çıkardığı herhangi bir kısıtlayıcı nedene dayandırılarak engellenmektedir. Bu bağlamda söz konusu sınırlamaların esas olarak siyasi güç ve irade oluşturma olanağının, Arendt’in vurguladığı gibi insanların-yurttaşların bir araya gelme ve birlikte eyleme halinin, yani yok sayma ve dışlamaya karşı gelmenin yollarının kapatılmasına, meşru hukuk ile siyasal ve iletişimsel güç arasındaki bağın kopuşuna işaret ettiği belirtilmelidir. Diğer bir ifadeyle eşitsizlik ilişkilerini ve toplumsal güç dağılımını etkilemeye çalışan “halk iradesi” mevcut egemen üretim ve mübadele ilişkilerini koruyan hukuk tarafından suçlaştırılarak engellenmekte ve böylece hukuk var olanı koruma ve yeniden üretme işlevini yerine getirmektedir.

Ancak diğer taraftan Türkiye’de mevcut egemen hukukun asker bürokrasi yerine “sivil” otoritenin çıkarlarını koruyacak biçimde, Poulantzacı yaklaşımla hâkim güçler arasında el değiştirip hiçbir şeyin değişmediğini gizlemesine karşın iktidara bağımlı kesimler katında ideolojik işlevini yerine getiremediği ve meşruiyetinin sorgulandığı ileri sürülebilir. Nitekim hem bireysel liberal haklar, hem de kimlik ve bölüşüm talepleri alanında mevcut hukukun sorgulandığı, bu hukukun korunması için şiddetin kullanıldığı bir mücadelenin yaşandığı ve ayrıca yeni bir toplumsal sözleşme arifesine özgü olarak yeni bir hegemonya kurulumu ve bunu gerçekleştirecek dışlama ve bastırma mekanizmalarının oluşturulduğu gözlenmektedir. Bu bağlamda özellikle kimlik haklarının tanınmasına yönelik

mücadelede mevcut egemen hukukun meşruiyetinin hızla aşındığı, yeni bir hukukun kurulmasına ve buna bağlı olarak hukukun aşkınlık anı olarak şiddet kullanımına ilişkin çokça emareye rastlandığı ileri sürülebilir.

Ülkedeki toplumsal muhalefet hareketlerine bakıldığında bunların esas olarak kimlik ve bölüşüm hakları alanında yoğunlaştığı ileri sürülebilir. Kimlik hakları taleplerini dillendiren Kürt, Alevi, Roman ve kadın hareketi muhalefetinin varlığı liberal bireysel hakların daha önce de değinildiği gibi bu kesimlerin farklılıklarına karşı duyarsız olduğuna işaret temektedir. Bu nedenle “Kürt sorunu yoktur, Kürt vatandaşların sorunu vardır” söylemi, zorunlu din dersleri, küçük yaşlarda kız çocuklarının yaşadığı tecavüzler, çocuk evlilikleri, şiddet uygulamaları bu kesimler tarafından kendi kimliklerinin ve kültürel farklılıklarının inkârı ve bir dışlanma pratiği olarak görülmektedir. Bölüşüm hakları talepleri ise parasız eğitim için mücadele eden öğrenciler, sosyal hakları için savaştan Tekel işçileri ve diğer çalışanlar ile suyun ticarileşmesine ve Hidroelektrik Santrallerine (HES) karşı çıkan çevreci hareketlerde yoğunlaşmaktadır.

Buraya kadar değinilen hak taleplerine bakıldığında hem varolan hukuku koruma, hem de yeni bir hukuk kurma bağlamında devleti kutsayan bir toplum olarak Türkiye'nin “toplumsal dirlik ve düzeni sağlama” aracı ve *biyoiktidar rejimi* olarak “savaş halini” süreklileştirdiği ileri sürülebilir (Hardt ve Negri, 2004: 30-31). Nitekim bu savaş halinin varlığı sadece bütün toplumsal farklılıklarına karşın donmuş bir sosyal istikrar, “milli birlik ve bütünlük” peşinde koşan mevcut anayasanın ruhu ve lafzında değil, Kabahatler Kanunu, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu ve TMK gibi daha alt normlar sistemi içinde de somutlaşmaktadır. Bu hukuk metinlerine bakıldığında Arendt ve Habermas'ın tanımladığı siyasi ve iletişimsel gücün, bunların ortaya çıkmasını sağlayan muhalif hareketlerin polisin hem yasa koyması, hem de yasayı yorumlaması kanalıyla hukuksal süreçlerde suçlaştırıldığı ve gayri meşru ilan edildiği görülmektedir. Bunun en somut örneğini meşru hukuku üreten siyasi ve iletişimsel gücün oluşumunu sağlayan protesto hareketlerinin “hükümeti yıpratma” (İnsel, 2011: 1) olarak tanımlanan “yeni” bir suç kategorisine dahil edilerek cezalandırılması oluşturmaktadır. Böylece meşru hukuk koyucu, otorite üreten siyasi güç oluşumları, yani muhalif gösteri ve örgütlenmeler mevcut egemen hukuk tarafından suçlaştırılarak yok edilmektedir. Bu bastırma ve yok etme uygulamaları daha önce de değinildiği gibi Türkiye gibi yeni bir toplumsal sözleşme oluşturma arifesinde bulunan ülkede aynı zamanda yeni bir hegemonya kurulum sürecine işaret etmektedir. İşte bu nedenle Türkiye'de içinde bulunan süreç aynı zamanda hukukun şiddet olarak somutlaştığı aşkınlık anının yaşandığı izlenimi vermektedir. Bu bağlamda şiddeti paranteze almak için ileri sürülen müzakere süreçlerinin yukarıda Habermas'a dayanarak belirtildiği gibi, esas olarak

hukuk kurucu şiddetin rasyonalize edilme süreçlerini imlediği söylenebilir. Böylece çatışma ve anlaşmazlıkların nihai olarak ortadan kaldırılması ve demokratik sürecin kapanması yerine şiddetin ussallaştırılması yoluyla geçici bastırmalara dayanan bir hukuk kurma sürecinin iş başında olduğu ileri sürülebilir. Diğer bir ifadeyle bu aşamada hem bir daha açılmamak üzere kapanmış nihai bir uzlaşma, hem de hegemonya, dışlanma içermeyen bir hukuk kurma anın varlığı sorgulanabilir haldedir. Nitekim Türkiye’de hukuk koruyucu ve hukuk kurucu güç olarak kolluk kuvvetlerinin uygulamalarına ve bu uygulamaların dayandığı hukuk normlarına bakıldığında egemen hukuku koruma ve yeni bir hukuk kurma sürecinin beraber yürüdüğü ve buna bağlı olarak yukarıda değinildiği gibi hukukun aşkınlık anı olarak şiddetin giderek kendini belirginleştirdiği gözlenmektedir.

Yasanın Gücü, Polisin Şiddeti

Türkiye’de yasayı koruyan güç olarak PVSK’ya⁶ bakıldığında “genel ahlak”, “toplum düzeni”, “utanç verici davranışlar” gibi içi tarihsel ve toplumsal koşullara bağlı olarak doldurulabilecek belirsiz tanımlamalarla, “polislin tecrübesine ve içinde bulunulan durumdan edindiği izlenime” bağlı olarak tamamen subjektif değerlendirmelere dayanarak durdurma ve kimlik sorma işlemi yapabileceği belirtilmektedir. PVSK’daki bu belirsiz tanım ve anlatım Derrida ve Benjamin’in dikkat çektiği “mide bulandırıcı” çift anlamlılığa, yani polis gücünde yasa koyucu ve yasa koruyucu güç arasındaki ayrımın ortadan kalkmasına işaret etmektedir. Gerçekten de Türkiye’de polislin gerçekleştirdiği uygulamalara ve bunların yargılama sürecindeki sonuçlarına bakıldığında kolluk gücünün bir “ruh” gibi, kimi, nerede, hangi yasa bağlamında suçlayacağını önceden öngörülemez bir niteliğe ulaştığı görülmektedir. Bir taraftan polis örneklerine sıkça rastlandığı gibi “dur emri” uygulamalarında doğrudan hedef alarak, muhalif gösterilerde gaz veya silah kullanarak “kutsal bir güç” gibi insanların yaşama hakkı üzerine karar vermekte, diğer taraftan onların sakat kalmasına, hapse düşmesine neden olarak bir bakıma gelecek yaşamlarını belirlemektedir. Nitekim hırsızlık yaptığından şüphelendiği ve dur ihtarına uymadığı için öldürülen çocuklardan, parasız eğitim istedikleri için tutuklanıp okullarından uzaklaştırılan gençlere kadar oldukça geniş bir yelpazeye yayılan örnekler basında sıklıkla yer almaktadır (Korkut, 2007). Benzer şekilde yasal olarak faaliyet yürüten sendikal hareketlerin üyeleri “polislin, savcılığın ve mahkemenin olağanüstü yaratıcı çabaları sonucu edindikleri kanıtlarla” birer “terör suçlusunu” haline getirilmektedirler (İnce, 2011: 9). Bu tür giderek sıklaşan ve yaygınlaşan çoğaltılabilir örnekler Türkiye’de polislin daha önce de değinildiği gibi sadece yasaları korumasından ve yasalara uyulmasını sağlamasından kaynaklanmamaktadır. Diğer bir ifadeyle Türkiye’de polis sadece yasayı uygulamamakta, aynı zamanda yasa yapmakta, yasaların içeriğinin nasıl doldurulacağını belirlemekte ve “görünmez bir el” gibi toplumsal yaşamı düzenlemekte ve ona yön vermektedir.

Kolluk güçlerinin hukuk yapma ve hukuku uygulama ve koruma işlevinin iç içe geçtiği ve örtüştüğü en belirgin yasal düzenlemelerden birini TMK⁷ oluşturmaktadır. 3713 sayılı TMK'ya göre terör “cebir ve şiddet kullanarak, baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasi, hukuki, sosyal, laik, *ekonomik* düzeni değiştirmek, ...kamu düzeni ve genel sağlığı bozmak amacıyla kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylem” olarak tanımlanmaktadır. 2010 yılında 5952 sayılı kanunla kurulan Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı'nın resmi internet sitesinde yayınlanan İnsan Hakları ve Terörle Mücadele Kitabı'na göre ise terör diğerleri yanında “özellikle meşru şekilde kurulmuş hükümetleri istikrarsızlığa uğratmayı” amaçlamaktadır.⁸ TMK'ya göre “terör örgütüne mensup olmasa dahi örgüt adına suç işleyenler terör suçlusuz” sayılmakta ve örgüt mensupları gibi cezalandırılmaktadır. Aynı kanuna göre Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) yaklaşık elli maddesinde belirtilen suçlar “terör örgütü faaliyeti çerçevesinde işlendiği takdirde terör suçu” kapsamında değerlendirilmektedir. TMK çerçevesinden bakıldığında uygulanan neoliberal ekonomik politikaların eleştirmesinin ve bunların değiştirilmesinin talep edilmesinin “terör” suçu kapsamına girebileceği beklenebilir. Nitekim hali hazırda anayasada yer alan parasız eğitim hakkıyla ilgili talepler suç olarak tanımlanmakta ve çerçeve genişletilerek bu “suçlar” “toplantı ve gösteri yasası” yerine “terörle mücadele yasaları” kapsamında özel yetkili mahkemeler tarafından “terör suçu” olarak yargılanmaktadır (Saymaz, 2011).

TMK'ya hukukun temel ilkesi olan yasaların genelliği bağlamında bakıldığında aynı suça iki farklı ceza tanımlaması ve buna bağlı olarak belirli toplumsal kesimlerde yoğunlaşması bakımından tartışmaya açık olduğu ileri sürülebilir. Diğer bir ifadeyle farklı toplumsal kesimlerin ve bireylerin yaptığı aynı yasa dışı eylem bağlama bağlı olarak farklı biçimde cezalandırılmakta ve genel olması gereken yasa özel bir kesime mahsus olarak düzenlenmiş olduğu izlenimi vermektedir. Oysa Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı'nın terörle mücadelede temel aldığı İnsan Hakları ve Terörle Mücadele Kitabı'na göre “devletin terörle mücadelede almış olduğu tüm tedbirler, her türlü keyfiliği, ayrımcı ve ırkçı muameleyi dışlayarak, insan hakları ve hukukun üstünlüğünü gözetmeli ve uygun bir denetime tabi olmalıdır.”⁹ Ayrıca TMK kapsamında kolluk güçlerinin veya polisin diğer faaliyetlerinde olduğu gibi bir eylemi herhangi bir terör örgütü ile ilişkilendirerek açık biçimde yasama faaliyeti yerine getirme olanağına sahip olduğu gözlenmektedir. Nitekim yakın dönemde Hopa'da gerçekleşen olayları protesto etmek amacıyla Ankara'da düzenlenen gösteri “terör” davası olarak yargı sürecine girmiş ve iddianamede kullanılan deliller ise ağırlıklı olarak polis araçlarında tespit edilen “darbe ve kırıklar” olarak sıralanmıştır (Benli, 2011a; 2011b). Benzer şekilde Kabahatler Kanunu'nun

dördüncü maddesinde kabahatlerin sınırları somut olarak belirlenmeyerek bir bakıma henüz somutlaşmamış, oluş halinde bir şiddet ve güç uygulamasına alan açıldığı izlenimi edinilmektedir. Bu maddeye göre “hangi fiillerin kabahat oluşturduğu, kanunda açıkça tanımlanabileceği gibi, kanunun kapsam ve koşulları bakımından belirlediği çerçeve hükmün içeriği, idarenin genel ve düzenleyici işlevleriyle de” doldurulabilmektedir. Bu tanımlama açık bir biçimde koşullara bağlı olarak yeni toplumsal alanların bu kanunun kapsamı içine alınacağına, yasa koruyucu güç olarak kolluk gücünün yasama faaliyeti işlevi göreceğine işaret etmektedir. Oysa yine Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı’nın rehber kabul ettiği İnsan Hakları ve Terörle Mücadele Kitabı’na göre devletlerin terörle mücadele amacıyla aldıkları tedbirler “insan haklarını sınırladığı takdirde, sınırlamalar mümkün olduğunca kesin bir şekilde tanınmalı, gerekirse güdülen amaçla orantılı olmalıdır.” Kısaca yukarıda verilen yasal örneklerin polis tarafından gerçekleştirilen uygulamalarına bakıldığında kolluk güçlerinin yasaları koruma yanında giderek yasa koyucu bir işlev edindikleri ve bunun da esas olarak yeni bir hukuk ve hegemonya kurulum sürecine işaret ettiği ileri sürülebilir.

Türkiye’de biçimlendirilmeye çalışılan yeni anayasa yapımı sürecine bu çerçeveden bakıldığında siyasi katılıma, iletişimsel güç ve irade oluşturma pratiklerine kapalı, sadece bazı liberal sivil bireysel haklarla sınırlandırılmış bir işleyişin toplumun bütün üyelerinin kendilerini özdeşleştirebileceği bir toplumsal sözleşmenin ortaya çıkmasına ve buna bağlı olarak “milli birlik ve beraberlik” sağlamaya yetmeyeceği ileri sürülebilir. Tam da bu nedenle liberal sivil bireysel hakların yeterli olduğunu ileri sürmek, bunun dışına çıkan kimlik ve bölüşüm taleplerini gayri meşru görmek yeni bir hegemonya kurulumuna, buna karşı çıkışlara ve bağlı olarak egemen hukukun aşılmasına işaret etmektedir. Bu noktada kimlik ve bölüşüm taleplerinin bastırılmasının esas olarak yukarıda değinilen liberalizm-demokrasi dengesinin Türkiye örneğinde nasıl liberalizmden yana bozulduğunu ve buna bağlı olarak “millet iradesinin” nasıl etkisizleştirildiğini gösterdiğini belirtmek gerekir. Bu bağlamda ayrıca siyasi ve toplumsal katılımın engellenmesiyle liberalizm lehine bozulan bu dengenin ve bağlı olarak etkisizleştirilen iletişimsel ve siyasi gücün talepleri bastırılan toplumsal kesimlerde hiddet ürettiği ileri sürülebilir. Nitekim Arendt’e göre hiddet (2003: 77) “koşulların değiştirilebileceği yönünde bir şüphe varsa ve buna rağmen koşullar değişmiyorsa” ortaya çıkmaktadır. Oysa Türkiye’de koşulları değiştirmek için haklarını savunan Tekel işçilerine, HES’e karşı koyan köylülere (Özonur ve Burucu, 2011) 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası’na muhalefetten dava açılmaktadır Diğer bir ifadeyle halkın koşulları değiştirmek için yaptığı bütün protestolar sonuçsuz, yani “millet iradesi” etkisiz kalmakta ve buna bağlı olarak hiddet ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Türkiye’de tanınma ve bölüşüm mücadelelerinin içerdiği hiddetin, şiddetin rasyonelleşmesini

sağlayacak kanalların açık olmasının, bunlara erişimin ve kullanımın garanti altına alınmasının ve bu mücadelelerin somut biçimde yeni hukuksal normlarda kendine yer bulmasının hukukun giriş bölümünde değinilen ideolojik işlevini yerine getirmesi bakımından gerekli olduğu ileri sürülebilir.

Sonuç

Bir sosyal norm olarak hukuk toplumdaki ekonomik, siyasal ve toplumsal gücün dağılımını belirlemekte ve bu dağılım tarafından belirlenmektedir. Baskıcı ve ideolojik işlevleri bünyesinde barındıran hukuk hem egemen üretim ilişkilerini yasal korumaya alarak onların yeniden üretimini, devamlılığını ve hâkim güçler arasında iktidarın el değiştirmesini sağlamakta hem de bağımlı sınıflara hukuka erişimlerinin mümkün olduğu izlenimi vererek hiyerarşik ilişkileri gizlemektedir.

Modern dönemin hukuk anlayışı sözleşme ve doğal haklar kuramı üzerine inşa edilmiştir. Sözleşme kuramı reel olarak eşitsizliklerin egemen olduğu bir toplumda bütün bireylerin soyut ve genel eşitlik ve özgürlüğünden hareket ederken, doğal haklar kuramı da bu insanın doğuştan sahip olduğu hakları tanımlamaktadır. Bu bağlamda “insan doğasının” içinin nasıl doldurulacağı ve bu doğanın sınırlarının kimlik ve bölüşüm haklarını kapsayacak biçimde genişletilmesi önem kazanmaktadır.

Hukuk hem kuruluş, hem de uygulanma ve korunma aşamasında şiddetle iç içedir ve bu bağlamda şiddet hukukun ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. Egemen hukukun sorgulandığı ve tanınmadığı, yerine yeni bir hukukun getirilmeye çalışıldığı tarihsel ve toplumsal dönemlerde hukukun aşkınlık anı olarak şiddet kendini en açık biçimde ortaya koymaktadır. Hukukla şiddet arasındaki ilişkinin en yozlaşmış biçimi polis gücünde cisimleşmektedir. Polis gücünde yasa koyucu güç ile yasa koruyucu şiddet arasındaki ayırım kalktığı, polis hem yasayı koyup hem de uyguladığı için toplumsal yaşamın her alanına nüfuz eden biçimsiz, belirsiz bir şiddet ortaya çıkmaktadır.

İnsanların birlikte, beraber, bir araya gelerek eylemde bulunan, meşru hukuk üreten siyasi ve iletişimsel güç oluşturmaları toplumsal çatışmaların içerdiği şiddetin rasyonelleşmesine işaret etmektedir. Bu nedenle yurttaşların birlikte, biraraya gelerek, örgütlenerek kendi taleplerini dile getirmeleri aynı zamanda meşru hukuk üreten gücün oluşumunu sağlamaktadır. Bu bağlamda Türkiye’de hak taleplerinin ifadesi olan gösteri ve protestoların hukuk koyan ve koruyan polis şiddeti ile bastırılması ve “terör suçu” olarak cezalandırılması esas olarak siyasi ve iletişimsel güç ile meşru hukuk arasındaki bağın kopmasına ve koşulların değiştirilmesine etkide bulunamayan kitlelerde hiddetin oluşumuna neden olmaktadır. Ayrıca

Türkiye’de toplumsal muhalefetin bastırılması ve suçlulaştırılması örneklerinde polisin yasayı korumanın yanında yaratıcı biçimde yasa koyma işlevini güçlendirdiği ve geliştirdiği gözlenmektedir. Bu bastırma ve cezalandırma uygulamaları yeni bir toplumsal sözleşme öncesi dönemde esas olarak yeni bir hegemonya kurulumuna işaret etmektedir. Bu bağlamda hegemonya kurulum sürecine müdahil olmak isteyen ve kimlik ve bölüşüm taleplerini dillendiren toplumsal kesimlerin iletişimsel ve siyasal güç oluşturmalarının önünün açılmasının, böylece toplumsal çatışmaların içerdiği şiddetin rasyonalize edilerek meşru hukuk oluşumuna katılmasının hukukun bu kesimler arasında ideolojik işlevini yerine getirebilmesi için gerekli olduğu ileri sürülebilir. Böylece yeni hegemonya kurulumunu sağlayan araçlardan biri olarak hukuk ancak yeni hak taleplerinin ifadesine izin verdiği ölçüde Türkiye toplumunu “milli birlik ve beraberlik” içinde tutacak baskıcı ve ideolojik bir devlet aygıtı niteliklerine sahip olabilecektir.

Sonnotlar

¹ Bu cümlede *Gewalt* sözcüğü şiddet (violence), *Macht* ise güç anlamında kullanılmıştır. *Gewalt* sözcüğü Almanca’da şiddetle (violence) birlikte aynı zamanda meşru güç, otorite (*legitime Macht*), yasama gücü (*gesetzgebende Gewalt*), devlet gücü veya otoritesi (*Staatsgewalt*) anlamını da içermektedir [bkz. Derrida, 1996:13].

² Wesel’e (1993:198) göre toplumsal ve siyasal olanın hukuksallaşmasına yönelik eleştiriler hem sağ hem de sol taraftan gelmektedir. Sağ eleştiriye göre hukuksallaşma yaşamın bütün alanlarına kadar genişleyerek bireysel özgürlükleri yasalar denizinde boğmaya çalışmaktadır. Bu nedenle devlet küçülmeli ve “jandarma devlet” düzeyine çekilmelidir. Sol taraftan gelen eleştiriye göre ise hukuksallaşma toplumsal talepleri yasal ve bürokratik süreçlerde boğmakta, siyasal olanın hukuksallaşması ile değişimi sağlayacak toplumsal hareketlerin alanı daraltılmaktadır. Türkiye’de her iki eleştiriye hak eden örnekler yaşanmaktadır. Bir taraftan internet kullanımına getirilmek istenen filtreleme ile haberleşme gibi en temel hak alanları yasal düzenlemelerin nesnesi haline gelirken, diğer yandan değişik toplumsal kesimlerin muhalefetine rağmen hukuksal düzenlemeler biçimlendirilmekte ve böylece hukuksal düzenlemelere meşruiyet sağlayan güç ile hukuk arasındaki ilişki koparılmaktadır.

³ Resmi Gazete’de 05.07.2012 tarihinde yayımlanan “Yargı Hizmetlerinin Etkinleştirilmesi Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması ve Basın Yayın Yoluyla İşlenen Suçlara İlişkin Dava ve Cezaların Ertelenmesi Hakkında Kanun” ile Özel Yetkili Mahkemelerin statüsü değiştirilmiştir (Editör Notu).

- ⁴ Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/569.html>. Son erişim tarihi, 07/ 06/ 2011.
- ⁵ Terörle Mücadele Kanunu,
<http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Metin.Asp?MevzuatKod=1.5.3713&MevzuatIlski=0&sourceXmlSearch=2022>. Son erişim tarihi, 26/ 06/ 2011.
- ⁶ Bkz. <http://www.kdgm.gov.tr/source.cms.docs/kdgm.web.ce/docs/file/turkce.pdf>. Son erişim tarihi, 11/ 11/ 2011.
- ⁷ Bkz. <http://www.kdgm.gov.tr/source.cms.docs/kdgm.web.ce/docs/file/turkce.pdf>. Son erişim tarihi, 11/ 11/ 2011.
- ⁸ Bkz. <http://www.kdgm.gov.tr/source.cms.docs/kdgm.web.ce/docs/file/turkce.pdf>. Son erişim tarihi, 11/ 11/ 2011.
- ⁹ Bkz. http://www.birgun.net/actuels_index.php?news_code=1303373826&year=2011&month=04&day=21. Son erişim tarihi, 02/ 11/ 2011.

Kaynakça

- Althusser L (1991). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları. Çev. Y A ve M Ö, 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arendt H (2009). Şiddet Üzerine. Çev. B Peker, 4. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Benjamin W (1965). Zur Kritik der Gewalt und andere Aufsätze. Frankfurt/Main: Suhrkamp Verlag.
- Benli M H (2011a). Ankara'daki Hopa Eylemine Terör Davası Açıldı. Deliller: Tişört, şemsiye, kısaltılan saç... Milletvekili Kürkçü de iddianamede 'terörist'. Radikal, 14 Ekim 2011.
- Benli, M H (2011b). Kırık sinyal var, kırık kalça yok. Radikal, 15 Ekim 2011, 17.
- Berktaş F (2010a). Liberalizm: Tek Bir Teorik Pozisyona İndirgenmesi Olanaksız Bir İdeoloji. İçinde: Örs B (der), 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler. 4. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 47-114.
- Berktaş F (2010b). Politikanın Çağrısı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Boratav K (2010). Türkiye İktisat Tarihi. 14. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.

Can C (2003). Hukuk Sosyolojisinin Antropolojik Temelleri ve Genel Gelişim Çizgisi. 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları.

Çeçen A (1975). Hukukta Norm ve Adalet. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 71-115. <http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/auhfd-arsiv/AUHF-1975-32-01-04/AUHF-1975-32-01-04-Cecen.pdf>. Son erişim tarihi 13/06/2011

Çelebi A (der). Şiddetin Eleştirisi Üzerine. İstanbul: Metis Yayınları.

Demiroviç A (2007). Toplum ve Eleştiri. Çev. M Açıkgöz, İstanbul: FelsefeLogos Yayınevi.

Derrida J (1996). Gesetzkraft, Der "mystische Grund der Autoritaet". Frankfurt/Main: Suhrkamp Verlag.

Derrida J (1998). Yapıbozum ve Pragmatizm Üzerine Düşünceler. İçinde: Mouffe C (der), Yapıbozum ve Pragmatizm. Çev. T Birkan, İstanbul: Sarmal Yayınevi, 125-141.

Derrida J (2010). Yasanın Gücü: Otoritenin Mistik Temeli. İçinde Çelebi A (der), Şiddetin Eleştirisi Üzerine. Çev. Z Direk, İstanbul: Metis Yayınları, 43-133.

Direk, Z. (2010). Yasanın Gücü: Otoritenin Mistik Temeli Başlıklı Çeviriye İlişkin Açıklama. İçinde Çelebi A (der), Şiddetin Eleştirisi Üzerine. İstanbul: Metis Yayınları.

Gökberk M (1998). Felsefe Tarihi. 9. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Gürkan Ü (2005). Hukuk Sosyolojisine Giriş. 4. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Habermas J (1998). Faktizitaet und Geltung. 1. Baskı, Frankfurt/Main: Suhrkamp Verlag.

Hardt M ve Negri A (2004). Çokluk. Çev. B Yıldırım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

İnce Y S (2011). Senin ne işin vardı orada. Radikal İki, 25 Eylül 2011, 9.

İnsel A (2011). Hükümeti yıpratırsın ha! Radikal İki, 11 Eylül 2011, 1.

Kennedy D (2007). Antonio Gramsci ve Hukuk Düzeni. Çev. K Akbaş, Mülkiye Dergisi, Cilt XXXI, Sayı: 257, 175-180. <http://www.mulkiyederigi.org/index>.

Yıldız N (2012). Hukuk, Yasanın Gücü, Polisin Şiddeti. *Mülkiye Dergisi* 36(3), 5-31.

php?option=com_...rokdownloads&view=file&Itemid=2&id=1122:antonio-gramsci-ve-hukuk-duezeni-duncan-kennedy-cev. Son erişim tarihi, 26/10/2011.

Kia R A (2006). Moderniteden Postmoderniteye Egemenlik ve Hukuk. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Koller P (1992). Theorie des Rechts, Eine Einführung. Wien-Köln-Weimar: Böhlau.

Korkut T (2007). Polisin “Dur İhtarı” Bilançosu: İki Yılda Sekiz Ölüm, İki Çocuk. bianet.org.tr, 27 Kasım. <http://bianet.org/bianet/bianet/103166-polisin-dur-ih-tari-bilancosu-iki-yilda-sekiz-olum-ikisi-cocuk>. Son erişim tarihi, 20/10/2011.

Laclau E (2000). Evrensellik, Kimlik ve Özgürleşme. Çev. E Başer, İstanbul: Birikim Yayınları.

Marx K (1997). Yahudi Sorunu. Çev. Sol Yayınları Yayın Kurulu, Sorumlu Yön. M İ Erdost, Ankara: Sol Yayınları.

Mouffe C (1998). Yapıbozum, Pragmatizm ve Demokrasinin Siyaseti. İçinde: Mouffe C (der), Yapıbozum ve Pragmatizm. Çev. T Birkan,) İstanbul: Sarmal Yayınevi, 9-26.

Mouffe C (2011), “Postdemokratie” und die zunehmende Entpolitisierung. Aus Politik und Zietgeschichte, 1-2, 3-5, <http://www.bpb.de/files/XN1V9Q.pdf>. Son erişim tarihi, 20/05/2011.

Özonur N ve Burucu K (2011). HES’teki gözyaşları. Radikal, 12 Ekim. <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=1066139&Date=02.11.2011&CategoryID=85>. Son erişim tarihi, 02/11/2011

Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu. <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/569.html>. Son erişim tarihi, 07/06/2011.

Poulantzas N (2004). Faşizm ve Diktatörlük. Çev. A İnsel, İstanbul: İletişim Yayınları.

Saymaz İ (2011). Başsavcılık: Mesele pankart değil. Radikal, Son erişim tarihi, 8/10/2011.

Schmitt C (2006). Parlamenter Demokrasinin Krizi. Çev. A E Zeybekoğlu, Ankara: Dost Yayınları.

TC Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (2001). Kadınlara

Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve İhtiyari Protokol. Ankara.

TC Başbakanlık Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı (2011). Terörle Mücadele Kanunu.

<http://www.kdgm.gov.tr/source.cms.docs/kdgm.web.ce/docs/file/turkce.pdf>.
Son erişim tarihi, 11/11/2011.

Weber M (1986). Sosyoloji Yazıları. Çev. T Parla, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.

Wesel U (1993). Juristische Weltkunde. Frankfurt/Main: Suhrkamp Verlag.

[http://www.birgun.net/actuels_index.php?news_code=1303373826&year=2011
&month=04 &day=21](http://www.birgun.net/actuels_index.php?news_code=1303373826&year=2011&month=04 &day=21). Son erişim tarihi, 02/11/2011.